

негізгі етістік көбінесе *отыр, жат, құла, қисай* сөздер / түрінде келеді. Мысалы: Жанәділ шал дөңгеленіп *отыра кетті*. Әбділәзиз аяқ-қолын созып шалжайып *жата кетті* (Д.Досжанов). Онан соң киімімізбен отырған орнымызда қатар-қатар *сұлай кетеміз* (С.Мұратбеков). Мырза енді күлкіден көгал жерге *құлай кетті* (Ғ.Мұстафин).

Кет көмекші етістігі өткен шақ көсемше етістікпен бірге жұмсалуда экспрессивтік мәнге ие болады: Мына қылығың *батып кетті*, көкешім (Д.Досжанов). Жұман *күйініп кетті*. Абайсыздағы мінезінен ұялып қалғандай енді көрместей боп *түңіліп кетті* (Ә.Кекілбаев).

Қозғалыс етістіктерінің көмекші қызметте қолданылғанда мағыналарының кеңейетіндігіне көз жеткізіп отырмыз. Көп жағдайда бұл қызметте келуі қимылдың өту сипатына қатысты болса, кейде экспрессияны білдіру мақсатында келеді.

1. Ысқаков А. Қазіргі қазақ тілі. Морфология. - Алматы: Мектеп, 1991. 381 б.

2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. - Алматы: Ғылым, - 1974.

3. Қазақ тілінің грамматикасы. - Алматы: Ғылым, 1967. - 264 б.

В статье рассматривается полисематичность вспомогательных глаголов.

У. А. Амирбекова

АНТРОПОНИМДЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тілдік құрылымның маңызды бөлігін құрайтын кісі есімдері тілдің тарихына ғана қатысты көптеген қызықты мәселелердің басын ашуға көмектеспейді, сонымен бірге халықтың тарихына, оның этнографиясына байланысты мәселелердің де шешімін табуға көмектеседі. Мұның бәрі кісі есімдерін зерттеудің ғылыми-теориялық және практикалық мәні бар екенін білдіреді.

Антропонимдер басқа тілдік жүйенің құрылымдық бірліктеріне қарағанда экстралингвистикалық ортамен тығыз байланыста, өйткені қоғамдағы өзгерістердің барлығы антропонимдер жүйесінде де көрініс тауып отырады.

Тілдегі сөздік қордың үнемі өзгерісте болуы статикалық тұрғыдан да, динамикалық тұрғыдан да зерттеуді қажет етеді. Қоршаған орта мен тілдің лексикалық жүйесінің өзара сәйкестігі, байланыстылығы лингвистердің ғана емес, сонымен бірге қоғамдық, әлеуметтік саладағы ғалымдардың да назарынан тыс қалмаған.

Кісі есімдері халықтың материалдық және рухани мәдениетімен тікелей байланыста бола отырып, барлық этномәдени ерекшеліктерді бойына жинақтайды. Сондықтан қазақ және парсы тілдеріндегі кісі есімдерін салғастыра қарастыру - ұлттық менталитеттің, мәдениеттің ерекшеліктерін көрсете алады.

Кісі есімдері – көне замандардан бері ғылым мен мәдениеттің зерттеп келе жатқан нысандарының бірі. Тіл білімінің бұл саласы маңызды әрі көлемді бола отырып, ұдайы даму және жетілу үстінде. Кісі аттары тіл ғылымының қалыптаса бастаған кезінен-ақ өзіне назарын аудартып келе жатқан тілдік бірлік. Көне заман ғалымдарының зерттеу нысанына айналмаса да, пәні болған. Ал, антропонимика ХХ ғ. 30-жылдарынан бастап қана ғылыми зерттеу нысанына

айналып, ғылыми мәртебесін алды. Алайда антропонимика ономастиканың құрама бөлігі.

Антропонимияның зерттеу нысанына адамға қатысты түрлі атаулар жатады: кісі аттары, әкесінің аты, тегінің атауы, ру аттары, лақап аттар, бүркеншік аттар, криптонимдер.

Қазақ ономастикасына қатысты зерттеулердегі қол жеткізген жетістіктерге қарамастан, әлі зерттеуді қажет ететін, шешімін таппаған мәселелер баршылық. Соның ішінде, қазақ ономастикасы мен парсы ономастикасындағы кісі есімдерін салғастыра зерттеу әлі қарастырылмаған тың мәселе қатарына жатады.

Тіл мен мәдениеттің өзара байланысын қарастыру барысында ұлттың мәдени-тарихи ерекшеліктерін танытуға қабілеті бар тілдік бірліктер ішінде антропонимдер ерекше орынға ие. Кісі есімдері күрделі жүйені құрайды, олар тек лингвистикалық факторлар негізінде қалыптаспайды, сонымен бірге олардың қалыптасуына ұлттық-мәдени және әлеуметтік факторлар да мәдени тұлғаға ат беруде өзіндік әсерін тигізеді. Лингвомәдени тұрғыдан антропонимдік бірліктерді талдау барысында, ең алдымен, әлемді қабылдаудағы ұлттық ерекшелігі (менталитет) бар тілдік және мәдени сипаттағы бірліктер басты назарда болады. Жеке ұлттың менталитеті ұлттық әрі әлеуметтік сипаты бар жалпы адамзаттық сипатта шоғырланып, қалыптасады. Ұзақ уақыт бойы белгілі бір ұлтқа тән ерекшеліктерді қалыптастыратын ұлттық орта ұлттық сипатта көрініс тапса, ұлттық құндылықтарға қарамастан қай кезеңде де өмір сүрген кезеңнің бейнесі әлеуметтік сипатта көрініс табады. Антропонимдік бірліктердің пайда болуына осындай екі жақты сипаттың әсері мол. Сол себепті осы мәселе лингвистердің де, философтардың да, мәдениеттанушылардың да назарына ілігіп, гуманитарлық бағыттағы зерттеудің нысанына айнала

бастады. Бүгінгі күні түрлі халықтардың есімдеріндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктерді анықтауға көп көңіл бөлініп отыр. Антропонимдер лингвистер үшін, біріншіден, тіл заңдылығына сәйкес дамиды, екіншіден, тілдің лексикалық жүйесіндегі тілдік бірлік, үшіншіден, белгілі бір қарым-қатынасты жүзеге асыратын номинативті белгі. Жалқы есімдер де жалпы есімдер сияқты уақыт пен кеңістікте өзгеріске түседі. Олар мәдени-тілдік ортада өтетін өзгерісті жылдам қабылдайды.

Қазіргі тіл біліміндегі өзекті мәселелердің бірі – тілдің сөздік құрамындағы бірліктерді салғастырмалы түрде зерттеу. Өйткені әр халықтың басынан өткен өмір шындығына, болмысына, әлеуметтік жағдайларға, дінге, мәдениетке, шаруашылыққа және т.б. қоғамның әрбір саласына қатысты лексемалар заман талабына қарай өзгеріп, жаңа мәнге ие болып отырады. Соған сәйкес олардың құрылымы мен мағыналарының қалыптасуында әр тілдің тек өзіне ғана тән ерекшеліктері қалыптасады. Сонымен қатар олардың өзара ортақ қасиеттері де болуы мүмкін. Мұның бәріне салғастырмалы зерттеу арқылы ғана көз жеткіземіз. Әр халықтың дүниетанымы, қоршаған ортаны қабылдауы - оның өткен тарихы мен бүгінгі тұрмысы, тыныс-тіршілігі арқылы таразыланатыны анық. Ал ұлттық рухани және материалдық мәдениетінен, тарихы мен әдебиетінен, жалпы тұрмыс-тіршілігінен толық ақпарат беретін құрал оның тілі болып табылады. Осыған байланысты кез келген тілдің лексикалық қорының мәнді бір қабатын жалқы есімдер құрайды. Оларсыз адамзат қоғамының қарым-қатынас қызметі іске аса алмайды.

Ономастиканы (кісі аттарын, жер, су, ру, тайпа аттары және т.б.) зерттеудің теориялық негіздері мен тілмен сабақтастықта қарастырылатын ұлттық этномәдени, әлеуметтік сипатын анықтаудың қажеттілігін түркі тіл білімінің ғалымдары В.В. Радлов, В.В. Бартольд, Н. Каганов, А.Н.Самойлович, С.Е. Малов, Н.К. Дмитриев, А.Н. Кононов, Н.А. Баскаков, қазақ ғалымдары Қ. Жұбанов, І.К. Кеңесбаев, С. Аманжолов, Ә. Қайдар, Т.Жанұзақов, Ә. Абдрахманов, Е. Жанпейісов, Қ. Рысбергенова, Г.Мадиева, Е. Керімбаев, Б. Тілеубердиев және т.б. өздерінің еңбектерінде жан-жақты көрсетті.

В. Воробьев лингвомәдениеттануға мынандай ғылыми анықтама береді: «Лингвокультурология – это комплексная научная дисциплина синтезирующего типа, изучающая взаимосвязь и взаимодействие культуры и языка в его функционировании и отражающая этот процесс как целостную структурную единицу в единстве их языкового и внеязыкового (культурного) содержания при помощи системных методов с ориентацией на современные приоритеты и культурные установления (система норм и общечеловеческих ценностей)» [1, 37 б.].

Тіл ғылымында лингвомәдениеттану – тіл білімі мен мәдениеттанудың ортақ мәселесін қарастыратын жаңа ғылым. Сонымен, лингвомәдениеттану – ұлттық сипаты бар деп танылатын әлеуметтік, этникалық, танымдық, эстетикалық, адамгершілік, тұрмыстық қағидалар мен заңдылықтарды тілдік

құралдар арқылы жеткізуді зерттейтін тіл ғылымының саласы. Лингвомәдениеттанудың ең негізгі мақсаты – ұлттық болмыстың тілдегі көріністерін, рухани мәдениетін тіл деректері мен ұлттық танымдық ерекшеліктері арқылы танытып, олардың қызметі мен мағынасын анықтау. Қазақ тіл білімінде лингвомәдениеттану ғылымы пәніне қатысты деректер Ш. Уәлиханов, М. Әуезов еңбектерінен бастап, Ә. Марғұлан, І. Кеңесбаев, Ә. Қайдар, Р. Сыздық, Е. Жұбанов, Е. Жанпейісов, Т. Жанұзақов, Н. Уәлиев, Ж. Манкеева, А. Жылқыбаева, Қ. Рысбергенова, Р. Шойбеков және т.б. ғалымдардың еңбектерінде көрсетіледі.

Г. Смағұлова өз еңбегінде лингвомәдениеттану пәнінің ерекшелігін былайша көрсетеді: Лингвомәдениеттану бұл *тіл – ұлт – мәдениет* дейтін үштік (триада лингвомәдениеттану пәнін зерттеу нысаны болмақ) [2, 196 б.], – десе, А. Салқынбайдың пікірі бойынша, тілдік деректерді лингвомәдени аспектіде зерттеу – ең әуелі тілдер арасындағы жалпыадами, гуманитарлық, мәдени, өркениеттік қырларды айқындау болып табылады. Табиғаттағы, әлемдегі құбылыстар, қоғамдағы сана мен салт әлі де тілде өз көрінісін табатындықтан, атау мен оның жасалу сипаты лингвомәдени аспектіде қарастырылады [3, 309 б.].

Сол сияқты тіл мен мәдениеттің сабақтастығының көркем мәтіндегі көріністері А. Алдашева, А. Сейсенова, Ш. Елемесова, Г. Абдрахманова, Ф. Қожахметова, А. Әмірбекова және т.б. зерттеулеріне арқау болған.

Б. Тілеубердиев: «Лингвомәдениеттану – ұлттық сипаты бар деп танылатын әлеуметтік, танымдық, этика-эстетикалық, рухани және тұрмыстық қатынастар мен олардың заңдылықтарын тілдік құралдар арқылы зерттейтін тіл білімінің бір бағыты. Осы тұрғыдан алғанда лингвомәдениеттанудың негізгі мақсаты – ұлттық болмыстың мәдениетін таныту», – дей келе [4, 37 б.], қазақ ономастикасының да этностың мәдениетімен тығыз байланысты екенін айтып өтеді.

Парсы және қазақ антропонимдеріндегі лингвомәдени жүйенің барлық болмысы мен ерекшелігін зерттеу мүмкін емес, сондықтан біз екі тілдегі лингвомәдени жүйенің қалыптасу үрдісін, олардың даму жолындағы сипатын көрсетуге талпындық. Зерттеудің констративті және типологиялық әдісіне сүйене отырып талдағанда, әмбебап және идеоэтикалық қабаттардың қалыптасқанын көруге болады. Салғастырмалы талдаудың негізгі мақсаты – тілдердің бір-бірінен айырмашылығындағы тілдік құбылыстардың ерекшеліктерін анықтау. Әдістің негізгі ұғымы – лакуна мен уникалия. Лакуна – зерттеліп отырған тілдерде сәйкесі болмауы. Уникалия – салғастырылып отырған тілдердің бірінде бар тілдік дерек, оған екінші тілдегі лакуна сәйкес келеді. Парсы тілдеріндегі антропонимдік лакуна бір-бірімен салыстырылады және керісінше. Зерттеліп отырған тілдердегі уникалия мен лакунаны табу және анықтау салғастырмалы әдіс арқылы жүзеге асырылады, нәтижесінде парсы және қазақ антропонимдеріндегі

лингвомәдени жүйенің идиоэтикалық қабатын анықтауға болады. Алайда оларды анықтау әмбебаптықты айқындауға кедергі келтірмейді.

Тілдердің бір-бірімен қатынасын зерттеуге бағытталған әдістер ішіндегі типологиялық әдіс – жалпы тіл біліміне жатады. Ол түрлі тілдердің туыстығына, орналасу тәртібіне және уақытша факторларға қарамастан салғастыра қарастырылады. Ортақ және түрлі ерекшеліктерді анықтауға және типологиялық тұрғыдан салғастыруға әлемдегі тілдердің барлығы да қатыса алады.

Әлемдегі тілдер әлем табиғаты сияқты сан алуан және оның барлық деталін көрсету де мүмкін емес. Кез келген таным үшін маңызды фактор – идеолизация керек. Типология – шынайы өмірде «таза» ұқсастығы жоқ қоршаған ортадағы түрлі нысандарға қатысты түсініктер мен категориялардың пайда болуымен байланысты идеолизация процесіндегі ойлау акті. Мұндай нысан идеолизациясы біртекті заттар мен құбылыстарды олардың екіншілік белгілері бойынша, кейбір ерекшеліктеріне қарамастан, бір топқа топтастыруға мүмкіндік береді.

Типологиялық жіктемені жасау лингвистикалық типологияның мақсаты болып есептеледі. Әрбір тілдің белгілі бір типологиялық мәртебесі болады. Типология – түрлі деңгейлік жүйедегі тілдік құбылыстар типтері мен әлем тілдері типтері туралы ғылым. Тип – ортақ белгілері бар тілдік құбылыстардың жиынтығы. Ұқсастық пен айырмашылық – өзара байланысты тілдік құбылыс. Біртекті заттарды салыстыру кейбір жалпы белгілеріне негізделген, алайда ол түрлі (айырма) екіншілік белгілерді де жоққа шығармайды. Тілдік құбылыстар ұқсастығы – бір типке топтастыратын ұқсас белгілер саны. Айырмашылық – зерттелетін тілдегі түрлі белгілер саны. Айырмашылық екі тілдегі біртекті құбылыстардың сапалылығы туралы мәлімет береді. Ұқсастық дәрежесі (степень подобия) – салыстырылатын

құбылыстардың ұқсас және айырмашылық белгілері санының арақатынасы арқылы анықталады.

Антропонимдер көне замандар жемісі. Баяғы заманнан бері қолданылып келе жатқан есімдердің кейбірі өзгеріске түссе, енді біреулері қолданыстан шығып, олардың орнын жаңа есімдер толықтырып отырады.

Г.Р. Алиев өз зерттеу еңбегінде антропонимияның халық ауыз әдебиетіне жақын екенін, барлық антропонимиялық бірліктердің қоғамдық-тарихи дамудың өнімі екенін, олардың белгілі бір тарихтың даму сатысында пайда болып, уақыт өте келе толықтырылып, өңделіп, өзгеріске түсіп, түрлі нұсқада бізге жететіндігін, антропонимиялық бірліктерде халықтың тарихи салт-дәстүрінің, діни көзқарасының, эстетикалық талғамының көрінісі бар екенін, сол себепті антропоним жүйесі халықтың ұлттық болмысын, психологиясын, ауыз әдебиетін оқыту мәселелерінде құнды материал бола алатынын айтады [5].

1. Воробьев В. Лингвокультурология. Теория и методы. – М.: РУДН, 1997. – 37 с.

2. Смағұлова Г. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық мәдени аспектілері. – Алматы: Ғылым, 1998. – 196 б.

3. Салкынбай А. Тарихи сөзжасам: семантикалық аспект. – Алматы: Қазақ университеті, 1999. – 309 б.

4. Тілеубердиев Б. Қазақ ономастикасының лингвокогнитивтік аспектілері. – Алматы: Арыс, 2006. – 312 б.

5. Алиев Г.Р. Лингвистические и экстралингвистические факторы в антропонимии: Автореф. ... д-ра филол. наук. – Алмата, 1989. – 40 с.

В данной статье рассматриваются лингвокультурные особенности антропонимов казахского и персидского языков. Сопоставительное изучение лингвокультурных особенностей личных имен дает возможность увидеть особенности национальных традиций и национальной культуры.

In this article were considered lingvo-cultural features of antroponyms of the Kazakh and Persian languages. Comparison study of the lingvo-cultural features of the personal names gives possibility to see features of the national traditions and national culture.

Б. Аралбаева

«ЕҢБЕКШІ ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНДЕГІ АРАБ ЖӘНЕ ПАРСЫ ТІЛДЕРІНЕН ЕНГЕН СӨЗДЕРДІҢ ҚОЛДАНЫСЫ

«Еңбекші қазақ» газетінің шыққан кезеңі – еліміздегі түрлі саяси өзгерістермен, науқандармен, ел экономикасына, шаруашылығына, түрлі жаңалықтар енген кезеңмен сәйкес келеді. Қазан төңкерісінің жеңісі, ел арасындағы «қызыл керуендер», үгіт-насихат жұмыстары орыс тілінен сөздердің молынан енуіне ықпал етті. Осы кезеңде газет тілінен орыс сөздерін молынан кездестіруге болады, ал араб-парсы сөздері тілімізге жанадан енуі осы кезеңде өріс алмаған. Әрине, бұл кезеңде тілдегі бұрыннан сіңісті

болып қолданып келе жатқан араб-парсы сөздері де жойылып кетті деуге болмайды: олар халықтың сөйлеу тіліне барынша сәйкестендіріліп, өз сөзіндей болумен қатар қоғамдағы өзгерістерге байланысты жаңа мәнге ие болып жатқандары да болды. Араб-парсы сөздерінің енуі әлсіреп, тоқтауы жалпы кезеңдік сипат алды. Ол жалғыз «Еңбекші қазақ» газеті ғана емес, сол кезеңде шығып тұрған «Жаңа мектеп» сияқты басқа басылымдарға да тән.

Ғалым Б.Әбілқасымов алғашқы қазақ газеттерінің өзіндік бағыт-бағдары туралы айта келіп: «Ол программа бойынша газет жоғарғы ұлықтардың қазақ даласына қатысты бұйрық-жарлықтармен қазақтарды таныстырып тұруға, сондай-ақ олардың арасына елдің табиғаты, тұрмысы, шаруашылық жайы (мал шаруашылығы, егіншілік, айырбас сауда т.б.) туралы хабарларды таратуға» тиісті болғанын тілге тиек етеді: «Патша үкіметі сөз жүзінде осылай дей тұрса да, іс жүзінде қазақ халқын ағартуды тіпті де көкसेген жоқ. Шын мәнінде оның көздегені – үкімет жарлықтарын ана тілінде тарату арқылы оның сөзсіз орындаттыруды қамтамасыз ету, жергілікті халықты басқаруды жеңілдету, қазақтың артта қалған патриархалды шаруашылығын біраз ілгері көтеріп, оны патша үкіметінің шикізат жөніндегі қажетін өтейтін дәрежеге жеткізу, сондай-ақ қазақтың өз тілін дамыта отырып, сол кездің өзінде «патша үкіметінің орыстандыру саясатына зиянын тигізе бастаған» шағатай, түрік, татар тілдерінің ықпалына қарсы күресу болды» [1, 20 б.].

Тілімізге араб-парсы сөздерінің енуі ХІХ ғасырдың өзінде-ақ әлсіреп, толастай бастаған. Сол сияқты ғалым С. Исаев та ХІХ ғасырдың аяғы ХХ басында қазақ тіліне араб-парсы сөздерінің енуі біршама азайғанын айтады [2, 32 б.]. М.Балақаев, Р.Сыздықова, Е.Жанпейісовтардың еңбегінде де 1920-30 жылдары «жалпы түріктік әдеби тіл (общетюркский литературный язык)» элементі болсын, қай-қайсысы да бұрынғыдан сирей түсті», – деп жазады [3, 177 б.]. Бұдан осы құбылыстың сол кезең үшін норма болғанын көреміз. Басқа тілден сөз қабылдамау, тіл тазалығын сақтау мақсатымен қазақтың төл сөздерінің (немесе қазаққа сіңісті болған сөздердің) қолданылу аясы артып, сөз мағынасы кеңейген.

Ғасырдың басында басылым беттерінде араб-парсы сөздері көп қолданылмауының екі түрлі себебі бар сияқты: біріншіден, А.Байтұрсынұлы, Ә.Бөкейханұлы, М.Дулатов, Е.Омаров, Б.Байтоғаев т.б. сияқты қайраткерлер тіл тазалығын ту етіп, газет беттерінде тілімізді «бөтен сөзбен былғамауға» шақырады. Соның нәтижесінде араб-парсы сөздерінің орнына қазақ сөздері жиі қолданыла бастайды. «Милләт», «жамиғат» сөздерінің орнына «жұрт» сөзінің қолданысы кеңейді, сол сияқты «уалаят» сөзінің орнына «өлке» сөзі қолданылады т.б. Екіншіден, кеңес үкіметі орнаған күннен бастап-ақ дінге қарсы күрес етек алып, атеизм туын ұстады. Соған сәйкес араб-парсы сөздері осы кезеңде жағымсыз сипат алды. Соның нәтижесінде араб-парсы сөздерінің орнын орыс сөздері алмастыра бастады: *мектеп* - *школа*; *мұғалім* – *учитель*; *мұғалімұн* - *пед. училище*; *наху сарф* - *грамматика* т.б.

П.М.Мелиоранский қазақ тіліндегі шет тілдік элементтерге тоқтала келіп, араб-парсы сөздерінің қазақ тіліне ену себептерін былайша түсіндіреді: «Арабский и персидские слова проникли в киргизский язык двумя путями: путем религиозной проповеди и путем торговых отношении. Некоторые из этих слов повсеместно в употреблении, так что их знает всякий киргиз, другие известны лишь муллам и

грамотеям, а простому народу не понятны. Другое дело слова арабские и персидские, перешедшие в живую народную речь - эти в большинстве случаев совершенно окиргизились. Все те слова, в которых встречались звукосочетания, нетерпимые в киргизском языке, должны были изменяться сообразно с правилами киргизской фонетики» [4, 24 б.]. Ғалым Б.Әбілқасымов алғашқы қазақ газеттерінің беттерінде кездесетін араб-парсы сөздерін – халықтың сөйлеу тілінде жиі кездесетіндер және көбінесе жазба, діни әдебиеттерде кездесетіндер деп екіге бөледі де, бірінші топқа: *жай* (*орын* мағынасында), *кітаб*, *ғалым*, *сағат*, *мектепхана*, *дәфтер*, *адам*, *хат*, *халық*, *шаш*, *қала*, *таң*, *саудагер*, *мал*, *базар*, *медіресе* т.с.с. сөздері; екінші топқа: *мархамат*, *жәһнад*, *шафағат*, *рәсім*, *мәзкүр*, *жамағат* т.б. сөздерді жатқызады [1, 187 б.]. «Еңбекші қазақ» газетіндегі кездесетін араб-парсы сөздері ғалым жіктеуінде бірінші топта қарастырылған, екінші топтағы сөздер негізінен басылым бетінде кездеспейді. Бірінші топтағы сөздердің қазақ арасына сіңісті болғаны соншалық, бұл сөздердің кірме сөз екеніне таң қалуға болады. Ж.Аймауытұлы «Әдеби тіл және емле» деген мақаласында осындай сөздердің барлық қазаққа түсінікті болып, өз сөзіндей көргенімен, олар араб-парсы тілінен енген сөздер екенін айтады [5].

«Еңбекші қазақ» газетінде бұл кезеңде араб-парсы сөздері жаңадан тіл қолданысымызға енбегенмен, бұрыннан бар, халық арасына сіңісті болған сөздер жаңа мағынаға ие болып, орыс сөздерін аударуда кеңінен қолданылған. Мәселен *кредит* сөзіне балама ретінде *несие*, *империалист* - *жыйангер*, *социализм* - *элеуметшілдік дәуір*, *промышленность* - *кәсіп*, *литература* - *әдебиет*, *грамматика* - *насху сарф*, *правительство* - *үкімет*, *политика* - *саясат*, *представитель* - *өкіл*, *практика* - *тәжірибе*, *цена* - *сақна* т.с.с. болып жұмсалған. Орыс сөздеріне балама ретінде араб-парсы сөздерін қолдану осы «Еңбекші қазақ» газеті шыққан кезден басталады деген ойдан аулақпыз. Р.Сыздықова ХІХ ғасырдың ІІ жартысында жарық көрген екі тілді сөздіктердің жаңа сөздермен толығу жолдарын сипаттай келіп, сөздік құрастырушылардың орыс сөздеріне қазақша балама іздеуде қазақ тіліне сіңіп кеткен араб-парсы сөздеріне иек артқанын айта келіп, былай дейді: «Лексика құрамын толықтырудың келесі жолы бұрыннан қолданылып келген араб-парсы сөздеріне жаңа, нақты мағына беру арқылы жүзеге асқан. Мысалы, бұл кезде *ғылым* (*ылым*) *білім*, *ғалым*, *ақы*, (*хақы*), *дарухана*, *хисап*, *ілім*, *кітапхана*, *кітапшы*, *өнер* (*көнер*, *мақкеме*, *қызмет*) *хизмет* деген сөздер қазақ қауымы үшін енді-енді таныс болып бастаған. *Наука*, *ученый*, *жалобанье*, *аптека*, *арифметика*, *библиотека*, *библиотекарь*, *искусство*, *управление*, *служба* деген терминдердің баламасы ретінде тұрақтала бастайды. (Әрине, бұл ұғымдардың өздері бұрыннан таныс болғанымен, оларды бір сөзбен дәл айту дәстүрі жоқ екендігі аян). ХІХ ғасырдың ІІ жартысында осы көрсетілгендей, араб-парсы сөздерін түрлендіріп (мағыналарын жаңғыртып, кеңейтіп, тарытып) пайдалану, топты бұл тілдерден жаңадан сөз алу (өте актив түрде